

Nodokļu maksātājs fiskālās socioloģijas kontekstā

Kārlis Litaunieks

Rīgas Stradiņa universitātē, doktora studiju programma "Socioloģija", Latvija

Ievads. Fiskālajā socioloģijā īpaši neizdala un neapskata nodokļu maksātāju kā fizisku vai juridisku personu, bet akcents tiek likts uz individu (pilsoni) nodokļu maksātāju, kas ietver gan fizisku, gan juridisku personu. Tipoloģija nosaka, ka individam nodokļu maksātājam ir trīs izvēles ceļi: izvairīties, protestēt, maksāt. Pētījumā ir padziļināti pētīta indivīda attieksme pret izvairīšanos no nodokļu nomaksas, jo par šīs tendences nopietnību liecina augstais ēnu ekonomikas īpatsvars Latvijas tautsaimniecībā.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir identificēt Latvijas indivīda nodokļu maksātāja attieksmi pret izvairīšanos no nodokļu nomaksas, kā arī piedāvāt iespējamo risinājumu virzību identificētās attieksmes koriģēšanai un optimizēšanai, lai notiktu minētās sociālās deviances prevence (mazināšanai un/vai novēršanai). Izejot no definētā mērķa, kurš prasa lietot daudzpusīgu pieeju, tika izmantotas vairākas pētījumu metodes. Pirmkārt, teorētiskā pētījumu metode, analizējot un pētot ārzemju un Latvijas zinātniski teorētiskos atzinumus (teorijas) un jaunākos pētījumus saistībā ar pētījuma tēmu. Otrkārt, kvalitatīvās metodes (daļēji strukturētas ekspertu intervijas) un, treškārt, kvantitatīvās metodes (aptaujas metodes veids respondentu anketēšana).

Rezultāti. Pētījuma rezultāti rāda, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas Latvijā nav vēl kļuvusi par sabiedrībā akceptējamu normu, bet, saglabājoties esošajai valsts sociālajai un ekonomiskajai politikai, kā arī nepieaugot sabiedriskajā domā izvairīšanās no nodokļu nomaksas nosodījumam (sociālajai kontrolei jeb sabiedrības spiedienam), ir reāls pamatojums tam, ka nākotnē izvairīšanās no nodokļu nomaksas netiek uzskatīta par sociālu deviāciju, bet par akceptējamu sociālu normu. Pētījuma rezultāti rāda, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas kā sociālā deviācija ir sociāli bīstamas problēmas statusā, jo tā demoralizē daļu sabiedrības, valsts budžets nesāņem nepieciešamos finanšu resursus un līdz ar to virza valsti morālās un sociālās nestabilitātes virzienā. Izvairīšanās no nodokļu nomaksas pamatā ir indivīda valstiskā apziņa un nodokļa politiskā leģitimitāte, nodokļu politikas un administrēšanas sociālais taisnīgums un izpratne par tiem, indivīda lēmumu racionalitāte un ekonomiskais ieguvums no izvairīšanās.

Secinājumi.

1. Veidot un nostiprināt sabiedrisko domu, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas ir sociālā deviācija, nevis sabiedrībā akceptējama sociālā norma.
2. Paaugstināt valsts institūciju un to sniegto pakalpojumu kvalitāti, līdz ar to palielinot uzticamības līmeni valstij, kas veicinātu arī katrā indivīdā valstiskas attieksmes un domāšanas veidošanos (valsts esmu arī es pats).
3. Radīt nosacījumus, ka nodokļu nomaksa ir vienkāršāka un lētāka, bet izvairīšanās no nodokļu nomaksas ir sarežģītāka un dārgāka. Līdz ar to izveidojot sistēmu, ka nodokļu maksāšana finansiāli, sociāli un psiholoģiski ir izdevīgāka nekā izvairīšanās no nodokļu nomaksas.
4. Vairojot sociālā kapitāla apjomu, tādējādi stiprinot pilsonisko sabiedrību, jo tikai pilnvērtīga pilsoniskā sabiedrība ar adekvātu sociālo kontroli būs gatava vērsties pret izvairīšanos no nodokļu nomaksas kā sociālo deviāciju.